

موانع عقلانیت از منظر قرآن کریم چیست

یک کارشناس در نشست «عقلانیت و حیانی در نظام معرفتی قرآن کریم» گفت: دوگانگی کردار و گفتار، کتمان حقایق تحت عنوان مصلحت اندیشی، محاجه بجای گفتگو، تکذیب عقبی، تفسیر...

یک کارشناس در نشست «عقلانیت و حیانی در نظام معرفتی قرآن کریم» گفت: دوگانگی کردار و گفتار، کتمان حقایق تحت عنوان مصلحت اندیشی، محاجه بجای گفتگو، تکذیب عقبی، تفسیر دنیوی از دین، تلقی نادرست از قرآن، تلقی نادرست از پیامبر، عدم تذکر در مقابل خودمداری، عبادت غیر خدا، حاکمیت طاغوتی، انکار روز جزاء، زندگی سرمستانه، عدم اعتقاد به جرم ذاتی و نسبی انگاری جرم، اعتماد به غیر مومن و شیطان پرستی، ازجمله موانع عقلانیت از منظر قرآن کریم می باشد.

به گزارش خبرگزاری مهر، نشست «عقلانیت و حیانی در نظام معرفتی قرآن کریم» با حضور جمعی از اندیشمندان و پژوهشگران حوزوی و دانشگاهی در سالن کنفرانس مرکز همایشهای دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم برگزار شد.

در این نشست که از سوی مرکز مطالعات فرهنگی- اجتماعی و اداره همکاریهای علمی پژوهشی برگزار شد، حجت الاسلام دکتر کریم خان محمدی به ارائه بحث پرداخت و دکتر سیدحسین فخرزاد دبییری این نشست را برعهده داشت.

در ابتدای جلسه دکتر فخرزاد به معرفی حجت الاسلام خان محمدی پرداخت و گفت: وی دکترای فرهنگ و ارتباطات از دانشگاه امام صادق(ع)، مدیر سابق گروه مطالعات روحانیت مرکز مطالعات فرهنگی- اجتماعی و هم اکنون استادیار دانشگاه باقرالعلوم(ع) است.

دبیر علمی این نشست با بیان اینکه موضوع رساله دکتری حجت الاسلام خان محمدی «مقایسه عقلانیت هابرماس و عقلانیت و حیانی» بوده است، گفت: عقلایی شدن از مباحث دانش اجتماعی و از عناصر مهم تمدن است. در این زمینه قدمهای مهم اما لغزانی برداشته شده، برای نمونه رویکرد پوزیتیویستی یک نوع عقلانیت را ارائه می کرد اما به مرور زمان به عقلانیت تفهمی و عقلانیت انتقادی رسید.

وی در ادامه صحبتهای خود با اشاره به عقلانیت از دیدگاه ماکس وبر گفت: ترس ماکس وبر از زیاد عقلایی شدن جامعه و ایجاد قفس آهنین می باشد. به دنبال کاستیهای این نوع عقلانیت (عقلانیت ابزاری) عقلانیت انتقادی توسط افرادی چون هابرماس مطرح شد که داری کاستیهای فراوانی به لحاظ انسان شناسی و هستی شناختی است، لذا در ادامه این سیر تحول به عقلانیت و حیانی می رسیم که این کاستیها را ندارد.

در ادامه نشست حجت الاسلام خان محمدی به ارائه بحث خود پرداخت. وی در ابتدا مسئله مفهوم شناسی عقلانیت و عقلانیت ارتباطی و حیانی را مطرح کرد. پس از آن حجت الاسلام دکتر کریم خان محمدی به ارائه بحث خود پرداخت و در ابتدا با بیان اینکه واژه "اولوالباب" و واژه های مشابه آن در قرآن همان عقلانیت می باشد اذعان داشت: ما دو نوع عقلانیت داریم. یک نوع عقلانیت که در برابر ضد عقلانی است و نوع دیگر آن عقلانیت هنجاری است که متضمن خوب و بد می باشد.

وی تشریح کرد: عقلانیت "وصف کنش" و یک "وضعیت" است و به همین دلیل جامعه شناسان کنش های عقلانی را تقسیم بندی می کنند. تقسیم بندی های انجام شده از عقلانیت فردی است و برای اهداف اهمیتی قائل نمی باشد. بلکه در نظر گرفتن بهترین وسیله برای رسیدن به هدف مورد نظر را عقلانیت می شمارد.

خان محمدی به نقص این نظریه اشاره کرد و گفت: هرچند در ابتدا عقلانیت ابزاری برای انسان یک نوع عمل اختیاری می باشد، اما کم کم تبدیل به یک کنش اجباری و قفس آهنین می شود. در نقد عقلانیت صوری، یکسری مفاهیم و انتقاداتی مطرح شده است. اگر ما عقلانیت را صرفا به رفتار محدود کنیم، عقلانیت معطوف به ارزشها نادیده گرفته می شود. همچنین در عقلانیت صوری، به صدق و کذب وسیله کاری ندارد و صرفا کارایی وسیله برایش مهم است.

وی با بیان اینکه در مجموع می توان عقلانیت را به دو قسم عقلانیت جزئی (نظریه وبر) و عقلانیت جامع، تقسیم کرد بیان کرد: عقلانیت جامع خود به دو مسلک تقسیم می شود. مسلک پدیداری که انسان را پدیده ای همچون سایر پدیده ها می داند و مسلک وجودی که برای دنیا هدف و معنایی در نظر می گیرد و در آن دنیا معطوف به سعادت است.

وی تصریح کرد: عقلانیت و حیانی که موضوع مور بحث ما در این جلسه می باشد، جزء مسلک وجودی است که از مباحث علامه طباطبایی الهام گرفته شده است. برای بررسی تطبیقی عقلانیت و حیانی آخرین آخرین نسخه عقلانیت در غرب، یعنی عقلانیت فرهنگی و ارتباطی است، انتخاب شد که در این نشست به مولفه های آنها پرداخته خواهد شد.

دکتر خان محمدی در رابطه با مولفه های عقلانیت و حیانی در نظام معرفتی قرآن اظهار داشت: مفهوم تفکر، تعقل و اولوالباب از مفاهیم اصلی عقلانیت و حیانی می باشد. البته یکسری مفاهیم پیرامونی هم در قرآن داریم که مرکز آنها واژه عقل می باشد که 49 بار در قرآن به کار رفته است که مجموع آن عقلانیت و حیانی در قرآن را نشان می دهد.

وی با بیان اینکه: تفکر و تعقل دو باب اولوالباب است که تفکر باب نظری آن و تعقل باب عملی آن می باشد، تصریح کرد: همچنین بحث تذکر در سمت راست و تقوی در سمت دیگر اولوالباب قرا دارد که به بعد عملی مربوط می شود.

استادیار دانشگاه باقرالعلوم(ع) گفت: در مقابل نظریه عقلانیت هابرماس و برای استخراج مولفه های عقلانیت و حیانی باید سراغ این مفاهیم رفت تا مولفه های عقلانیت و حیانی قرآن را استخراج نمود. "قوم یعقلون" تمام شده است، بیانگر اصولی چون جماعت محوری، اصل تنبه، اصل تسخیر و پیشرفت، اصل عبرت، اصل عبرت، اصل بیم و امید، اصل تمثیل، اصل دگرگونی و اختلاف شب و روز و اصل نظر و تأمل است. آیاتی که با "لعلمک تعقلون" پایان یافته است، محرک تعقل می باشد. مانند آیاتی که توصیه به ارزشها و آیاتی که تأکید بر تعقل در خلقت انسان کرده است.

حجت الاسلام خان محمدی با اشاره به این موضوع که در قرآن کریم برای عقلانیت یک قلمرو و خطوط قرمزی قرار داده شده است که انسان نباید از آنها عبور کند اذعان داشت: علت این امر، آن است که علاوه بر در نظر گرفتن آزادی انسان از سقوط او جلوگیری شود.

وی به مولفه دیگر عقلانیت و حیانی قرآنی پرداخت و با بیان اینکه در ذیل واژه "افلا تعقلون" موانع عقلانیت، برشمرده شده است، گفت: دوگانگی کردار و گفتار، کتمان حقایق تحت عنوان مصلحت اندیشی، محاجه بجای گفت و گو، تکذیب عقبی، تفسیر دنیوی از دین، تلقی نادرست از قرآن، تلقی نادرست از پیامبر(ص)، عدم تذکر در مقابل خودمداری، عبادت غیر خدا، حاکمیت طاغوتی، انکار روز جزاء، زندگی سرمستانه، عدم اعتقاد به جرم ذاتی و نسبی انگاری جرم، اعتماد به غیرمؤمن و شیطان پرستی، از جمله موانع عقلانیت از منظر قرآن کریم می باشد.

وی همچنین پیامدهای عدم عقلانیت از منظر قرآن را، سنت پرستی، خرافه پرستی، دین ستیزی، رجس و پلیدی، کفر و مخالفت با وحدانیت، تشنت قلوب، گفتگوی غیر منطقی و ناشنوبی حقایق برشمرد.

دکتر خان محمدی با بیان اینکه اولوالالباب در قرآن، نشان دهنده جامعه آرمانی است که همواره به صورت مصدری و جمع به کار رفته است اظهار داشت: اصالت خوب و بد، شریعت محوری، مجازات تشریعی، آیه پنداری عالم، عبرت از تایخ و اجتناب از طاغوت مولفه های اولوالالباب را تشکیل می دهد.

وی در ادامه مباحث خود به انواع مناسبات انسان در عقلانیت و حیانی پرداخت و آنها را به شرح ذیل برشمرد: مناسبات انسان با خدا، ربوبیت؛ نسبت انسان با قرآن، نص محصور؛ مناسبت انسان با دنیا، گذرگاه؛ مناسبت انسان با تاریخ، عبرت؛ مناسبت انسان با همنوع، برابری و عدالت؛ مناسبت انسان با خود، صداقت و مناسبت انسان با پیامبر(ص)، سول که البته تنها رسانه می باشد.

استادیار دانشگاه باقرالعلوم(ع) در ادامه بحث خود به مقایسه عقلانیت و حیانی با عقلانیت هابرماس در محورهای مختلف پرداخت که مشروح آن بدن شرح است:

- محور عالم در عقلانیت ارتباطی انسان است، اما در عقلانیت و حیانی محور عالم خداوند می باشد.
 - نسبت جهان حیاتی با جهان طبیعی در عقلانیت ارتباطی انفکاک و تصادفی بودن خلقت انسان و در عقلانیت و حیانی ارتباط داشتن انسان با طبیعت است.
 - نقش طبیعت در قانون مداری در عقلانیت ارتباطی، صامت بودن طبیعت است. در حالی که در علانیت و حیانی طبیعت منبع عالم می باشد و لذاست که شهید مطهری از زندگی ماهیها برای ازدواج مثال می آورد.
 - سطح تحلیل در عقلانیت ارتباطی فلسفه طبیعی و در عقلانیت و حیانی فلسفه وجودی است.
 - در محور غایت مداری، عقلانیت ارتباطی معطوف به خود است. اما عقلانیت و حیانی معطوف به سعادت و معناداری عالم است.
 - در تفسیر عالم، عقلانیت ارتباطی به اسطوره زدایی از علم تاکید دارد در حالی که در عقلانیت و حیانی نه تنها عالم بلکه همه چیز معنا دار است.
 - حقیقت عالم در عقلانیت ارتباطی آن چیزی است که همگان بدون سلطه و هژمونی بپذیرند و حقیقت را گفت و گویی می دانند. در حالی که حقایق در عقلانیت و حیانی، ذاتی و بخشی از آن گفت و گویی است.
 - ابزار شناخت در عقلانیت ارتباطی تجربه است. اما ابزار شناخت در عقلانیت و حیانی، عقل، تجربه و سمع است.
 - تفسیر عقل در عقلانیت ارتباطی، عقل خود بنیاد و در عقلانیت و حیانی عقل و سمع می باشد.
 - عقلانیت ارتباطی نسبت به مبانی پیشین، رویه گرا و گفت و گویی است. اما عقلانیت و حیانی نسبت به مبانی پیشین نص محور است.
 - در عقلانیت ارتباطی، نقش اکثریت سلوکی می باشد اما در عقلانیت و حیانی نقش اکثریت کاشفیت است.
 - در عقلانیت ارتباطی، رسالت روشنکران ترویج شیوه گفت و گو ست. اما در عقلانیت و حیانی، رسالت روشنکران ترویج حقایق از طریق گفت،گوست.
 - در عقلانیت ارتباطی و عقلانیت و حیانی التزام به قوانین التزام عملی و نسبت فرد و جامعه ساختاریابی است.
 - رابطه فرهنگ و طبیعت، در عقلانیت ارتباطی این نسبت بر اساس نظریه گسست و در عقلانیت و حیانی بر اساس نظریه پیوست است.
- حجت الاسلام خان محمدی در بخش پایانی صحبتهای خود به مهمترین مفاهیم محورهای عقلانیت و حیانی اشاره و بیان کرد: دین باوری، نص محوری، حقیقت گرایی، حسن و قبح ذاتی، طبیعت گرایی، آزادی بیان، گفتمان سمع، طاغوت گریزی و عدالت ذاتی از اهم مفاهیم محورهای عقلانیت و حیانی می باشد.